

स्वामी रामानंद तीर्थ
मराठवाडा विद्यापीठ,
विष्णुपूरी, नांदेड (म.रा.)
४३१ ६०६

दूरशिक्षण केंद्र
एम.ए. (दूरशिक्षण) प्रथमवर्ष
विषय : मराठी

अभ्यासक्रम

शै.वर्ष २०१६—१७

एम.ए. दूरशिक्षण प्रथमवर्ष
विषय मराठी
अभ्यासक्रम

उद्दिष्टे

दूरस्थ विद्यार्थ्यांना —

- १) शिक्षणापासून वंचित असलेल्या व दूरशिक्षण अभ्यासक्रम प्रक्रियेत समाविष्ट झालेल्या विद्यार्थ्यांना मराठी भाषा व साहित्याचा परिचय करून देणे.
- २) दूरशिक्षण अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांची साहित्य अभिरूची वाढविणे.
- ३) दूरशिक्षण विद्यार्थ्यांना साहित्याच्या विविध वाङ्मय प्रकाराची जाणीव करून देणे.
- ४) मराठी साहित्यातील वेगवेगळे वाङ्मयीन प्रवाह, प्रेरणा, प्रवृत्ती व स्वरूपाची ओळख करून देणे.
- ५) या अभ्यासक्रमाद्वारे दूरशिक्षण विद्यार्थ्यांची सामाजिक, सांस्कृतिक आणि भाषिक जाणीव विकसीत करणे.
- ६) दूरशिक्षण अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये रोजगाराभीमुख भाषिक कौशल्य विकसीत करणे.

एम.ए.दूरशिक्षण (प्रथमवर्ष)
मराठी अभ्यासक्रम
पेपरशिर्षक

पेपर क्र. ०१	आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास
(इ.स. १८१८ ते २०००)
पेपर क्र. ०२	भाषाविज्ञान (ऐतिहासिक, वर्णनात्मक व समाजभाषाविज्ञान)
पेपर क्र. ०३	वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास: कविता आणि कादंबरी
पेपर क्र. ०४	उपयोजित मराठी

पेपर क्र. ०१ आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास
(इ.स. १८१८ ते २०००)

१.१ कविता

१.१.१ कविता म्हणजे काय ?

- गद्य आणि पद्य फरक
- पद्यात्म रचना म्हणजे कविता
- कवितेचे घटक
- कवितेची व्याख्या

१.१.२ कविता: प्राचीन ते आधुनिक

- प्राचीन कविता
- पंडिती काव्य
- पंथीय रचना
- शाहिरी वाङ्मय

१.१.३ आधुनिक काव्य

- आधुनिक काव्य — रचनेचे काही प्रकार
- आधुनिक काव्य आशयानुसार प्रकार — सामाजिक कविता, प्रेमकविता, निसर्ग कविता, राष्ट्रभक्तीपर कविता

१.१.४ इ.स. १९६०च्या नंतरचे साहित्य प्रवाह

- दलित कविता
- ग्रामिण कविता
- स्त्रीवादी कविता
- आदिवासी कविता
- जागतिकीकरण आणि कविता
- महानगरीय कविता

१.२ कथा

१.२.१ कथा म्हणजे काय ?

१.२.२ कथेचे घटक

१.२.३ कथेचे तंत्र

१.२.४ लघुकथा

१.२.५ दीर्घकथा

१.३ कादंबरी : संकल्पना आणि स्वरूप

१.३.१ पूर्वतयारीचा काळ (इ.स. १८१८ ते इ.स. १८८५)

(संक्रमण अवस्थेचा काळ) (मुक्तमाला व मंजुघोष काळ)

१.३.२ बाबा पद्मनजी व इतर कादंबरीकार

- मुक्तमाला व मंजुघोषा
- भाषांतर — रूपांतर — अनुवाद
- मोचनगड (गुंजीकर) व इतर

१.३.३ हरिभाऊ आपटे व इतर कादंबरीकार
(इ.स. १८८५ ते इ.स. १९२०)

- हरी नारायण आपटे
- ना.ह. आपटे, चि.वि. वैद्य व इतर
- वा.म. जोशी
- समकालीन कादंबरीकार

१.३.४ कलावाद व जीवनवाद काळ (इ.स. १९२० ते इ.स. १९४५)
(फडके—खांडेकर काळ, रंजनप्रधान व तंत्रक्षरणाचा प्रभावाचा काळ)

- डॉ. श्री. व्य. केतकर
- कलावादी फडके
- जीवनवादी खांडेकर
- माडखोलकर, वरेरकर, शिरूरकर व इतर

१.३.५ प्रादेशिक कादंबरी (इ.स. १९४५ ते इ.स. १९६०)
(नवकादंबरी)

- मर्ढेकर — संज्ञाप्रवाही कादंबरी
- र.वा. दिघे
- श्री.ना. पेंडसे
- माडगुळकर, दांडेकर व अन्य कादंबरीकार

१.३.६ विविध प्रवाह व कादंबरी (इ.स. १९६० ते इ.स. १९९०)

- ग्रामीण कादंबरी
- दलित कादंबरी
- स्त्रीवादी कादंबरी
- अन्य कादंबरी — ऐतिहासिक , पौराणीक, चरित्रात्मक, महानगरीय, राजकीय, अस्तीत्ववादी कादंबरी

१.३.७ नव्वदोत्तरी कादंबरी (इ.स. १९९० ते इ.स. २०००)

- बदलती ग्रामीण
- वर्तुळाबाहेर पडणारी
- जागतीकीकरणाचा प्रभाव
- तोच तोचपणा

१.४ नाटक

१.४.१ मराठी नाटक आणि रंगभूमीचा उदय

१.४.२ आधुनिक मराठी नाटय वाङ्मयाचे कालखंड

- इ.स. १८०० ते १८७४
- इ.स. १८७५ ते १९२०
- इ.स. १९२० ते १९५०
- इ.स. १९५० ते २०००

१.५ निबंध

१.५.१ मालापूर्व कालखंड (अव्वल इंग्रजी कालखंड)

(इ.स. १८१८ ते इ.स. १८७४)

- बाळशास्त्री जांभेकर, भाऊ महाजन, लोकहितवादी
- श्रीमती फेरार, बाबा पद्मनजी, गो.ना. माडगावकर
- विष्णुबुवा ब्रह्मचारी, का.वा.मराठे, दादोबा पांडूरंग तर्खडकर
- म.जोतिबा फुले (इ.स. १८१७ ते १८८०)
- अर्वाचीन मराठीच्या पूर्वतयारीचा कालखंड

१.५.२ माला कालखंड (मराठी निबंधाचे सुवर्णयुग)

- विष्णुशास्त्री चिपळूणकर, शि.म. परांजपे
- गोपाळ गणेश आगरकर, लोकमान्य टिळक
- श्री.कृ. कोल्हटकर, न.चि.केळकर
- माला कालखंडातील निबंध वाङ्मयाचे विशेष

१.५.३ लघुनिबंधाचा कालखंड (इ.स. १९२० ते १९४०)

- माडखोलकर, केळकर
- शेजवलकर, इरावती बाई कर्वे
- फडके, काणेकर
- या कालखंडातील निबंध वाङ्मयाचे विशेष

१.५.४ विचारशील गद्याला उतरती कळा लागली

- ज्ञाननिष्ठा व समाजनिष्ठेचा प्रभाव
- निबंधाचे आकर्षण ओसरले
- समाजातील वेगवेगळे प्रश्न, गुंतागुंत व लेखकाची तटस्थवृत्ती
- लक्ष्मणशास्त्री जोशी, गं.बा.सरदार, नरहर कुरूंदकर, ग.प्र.प्रधान
- वैचारीक निबंधाला ओहोटी लागली.

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- १)डॉ. सुधीर रसाळ () कविता आणि प्रतिमा
- २)वसंत आबाजी डहाके () मराठी साहित्य: इतिहास आणि संस्कृती
- ३)बहिणाबाई चौधरी () बहिणाबाईची गाणी.....
- ४)म.वा. धोंड () मराठी लावणी.....
- ५)भालचंद्र फडके () दलित साहित्य: वेदना आणि विद्रोह.....
- ६)कुसूमावती देशपांडे () मराठी कादंबरीचे शतक.....
- ७)डॉ. हरिश्चंद्र थोरात () कादंबरी एक साहित्य प्रकार.....
- ८)डॉ. रविंद्र ठाकूर () मराठी कादंबरी समाजशास्त्रीय समिक्षा.....
- ९)अ.ना. देशमुख () आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास.....
- १०)भाल. भोळ () १९व्या शतकातील मराठी गद्य खंड १,२.....
- ११)गं.बा. सरदार () अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपिठीका.....
- १२)गो.म. कुलकर्णी () मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी

.....
पेपर क्र. ०२ भाषाविज्ञान: ऐतिहासिक, वर्णनात्मक आणि समाजभाषाविज्ञान
.....

२.१ भाषाविज्ञान: संकल्पना व स्वरूप

- २.१.१ भाषेचे स्वरूप व कार्य
- २.१.२ भाषा: सामाजिक संस्था
- २.१.३ भाषिक संदेशन व भाषेतर संदेशन
- २.१.४ भाषाविज्ञान: संकल्पना
- २.१.५ भाषाविज्ञानाचे स्वरूप

२.२ भाषाभ्यास पध्दती

- २.२.१ प्रास्ताविक
- २.२.२ ऐतिहासिक भाषाविज्ञान
- २.२.३ वर्णनात्मक भाषाविज्ञान
- २.२.४ भाषाविज्ञानातील नव्या अभ्यासशाखा
 - समाजभाषाविज्ञान
 - मानसशास्त्रीय भाषाविज्ञान
 - मानववंशशास्त्रीय भाषाविज्ञान
 - बोलीभूगोल
 - उपयोजित भाषाविज्ञान
- २.२.५ भाषाविज्ञान आणि माहिती तंत्रज्ञान

२.३ ऐतिहासिक भाषाविज्ञान

२.३.१ भाषाविज्ञानाचे स्वरूप आणि व्याप्ती

- भाषाविज्ञान संकल्पना
- भाषाअभ्यासाची अंगे
- भाषाअभ्यासाच्या विविध पध्दती

२.३.२ ऐतिहासिक भाषाविज्ञान

- ऐतिहासिक भाषाविज्ञान: संकल्पना व स्वरूप
- ऐतिहासिक भाषाविज्ञान: महत्व
- ऐतिहासिक भाषाविज्ञान: अभ्यासाची साधने
- ऐतिहासिक भाषाविज्ञान: अभ्यासाची मर्यादा

२.३.३ भाषाकुल व मराठी भाषा

- आर्य भारतीय भाषाकुल
- अंतरवर्तुळ सिध्दांत
- बहिवर्तुळ सिध्दांत
- मराठी भाषा

२.३.४ मराठीचा उगमकाळ व पूर्वपिठीका

- मराठीची पूर्वपिठीका
- आदिकाळ
- मध्यकाळ

- आधुनिक काळ

२.४ वर्णनात्मक भाषाविज्ञान

२.४.१ भाषाव्यवहाराचे स्वरूप

- संकेतव्यवस्था
- संप्रेषण व्यवस्था
- भाषेची वैशिष्ट्ये: द्विस्तरीय रचना, निर्मितीशीलता, यादृच्छिकता, विशिष्टता, स्थलकालातीतता, सांस्कृतिक संक्रमण

२.४.२ स्वनविचार

- स्वन — स्वनिम — स्वनांतरे
- स्वनिमनिश्चितीची तत्वे: पूरक विनियोग, व्यवच्छेदक विनियोग, वैकल्पिक विनियोग
- स्वनिमांचे प्रकार: खंडित, खंडाधिष्ठित
- मराठी भाषेची स्वनिमनिश्चिती

२.४.३ पदविचार

- भाषिक रूप, रूपिका, शब्द
- रूपिका — रूपिम — रूपिकांतरे
- रूपिकांतरांचे प्रकार: श्रनिमाश्रयी रूपिकांतर, रूपिमाश्रयी रूपिकांतर, शुन्य रूपिकांतर
- रूपिमांचे प्रकार: अनन्यसाधारण रूपिम, मीलन रूपिम, आशयसूचक रूपिम, कार्यसूचक रूपिम
- रूपिमांचे वितरण: व्यवच्छेदक विनियोग, पूरक विनियोग, वैकल्पिक विनियोग
- शब्दसिध्दी, प्रत्ययांचे वर्गीकरण: साधक प्रत्यय, विकारी प्रत्यय, विभक्ती विचार, आख्यातविचार, वचनविचार, लिंगविचार

२.४.४ वाक्यविचार

- प्रथमोपस्थित संघटक
- पदबंध, पदबंधाचे प्रकार: नामपदबंध, विशेषण पदबंध, क्रियाविशेषण पदबंध, क्रियापद पदबंध
- मूलरचित वाक्ये, रचनांतरित वाक्ये
- वाक्यांचे प्रकार: केवलवाक्य, मिश्रवाक्य, संयुक्तवाक्य

२.४.५ अर्थविचार

- अर्थाचे स्वरूप: अर्थ म्हणजे निर्देश, प्रतिमा, संकल्पना
- अर्थाचे प्रकार: सांकल्पनिक अर्थ, गुणव्यंजक अर्थ, शैलीगत भावपर अर्थ, परावर्तीत अर्थ, साहचर्यपर अर्थ, विषय अर्थ
- शब्द आणि अर्थ: समानार्थता अनेकार्थता, विरोधार्थता, द्विपर्यायी विरोध, बहुविरोध, ध्रुवात्मक विरोध, व्यत्यासात्मक विरोध

२.५ समाजभाषाविज्ञान

२.५.१ समाजभाषा विज्ञान पायाभूत संकल्पना

- भाषिक सापेक्षता वादाचा सिध्दांत

- भाषिक वर्तन व परिस्थितीचा संदर्भ
- संदेशवहन क्षमता, भाषिक भांडार
- भाषा व सामाजिक घडण
- भाषासंपर्क
- भाषानियोजन

२.६ प्रादेशिक बोलींचा अभ्यास (व—हाडी, अहिराणी, मराठवाडी)

२.६.१ मराठीच्या प्रादेशिक बोलींचा अभ्यास

- बोली: संकल्पना व स्वरूप
- बोली: महत्व व अभ्यासाच्या पध्दती
- महाराष्ट्राच्या बोली भूगोल व प्रादेशिक बोली
- बोलींचे संवर्धन

२.६.२ व—हाडी बोलींचा अभ्यास

- व—हाडी बोली: संकल्पना व स्वरूप
- व—हाडी बोली: भूक्षेत्र/ नकाशा
- व—हाडी बोलींचे व्याकरण / शब्दसंग्रह
- व—हाडी बोली: भाषानमुना

२.६.३ अहिराणी बोलींचा अभ्यास

- अहिराणी बोली: संकल्पना व स्वरूप
- अहिराणी बोली: भू—क्षेत्र/नकाशा
- अहिराणी बोली: व्याकरण/शब्दसंग्रह
- अहिराणी बोली: भाषानमुना

२.६.४ मारवाडी बोलींचा अभ्यास

- मारवाडी बोली: संकल्पना व स्वरूप
- मारवाडी बोली: भू—क्षेत्र/नकाशा
- मारवाडी बोली: व्याकरण/ शब्दसंग्रह
- मारवाडी बोली: भाषा नमुना

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- १)डॉ. कालेलकर ना.गो. () भाषा आणि संस्कृती.....
- २)डॉ.कुलकर्णी कृ. पा.() भाषा उद्गम आणि विकास.....
- ३)डॉ. गजेंद्रगडकर श्री.न. () भाषा आणि भाषाशास्त्र.....
- ४)डॉ. भंडारे आनंद()भाषाशास्त्र (ऐतिहासिक, सा.).....
- ५)डॉ. कदम महेंद्र (२००३)मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञानस्नेहवर्धन पब्लिशिंग हाऊस, पुणे
- ६)डॉ. काळे कल्याण, सोमण अंजली (१९९९)आधुनिक भाषाविज्ञान: संरचनावादी आणि सामान्य प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
- ७)डॉ. काळे कल्याण, सोमण अंजली (१९८५)वर्णनात्मक भाषाविज्ञान: स्वरूपआणि पध्दती, गोखले एज्युकेशन सोसायटी, नाशिक
- ८)डॉ. गोविलकर लीला(१९९२ वर्णनात्मक भाषाविज्ञानआरती, पुणे
- ९)डॉ. मालशे मिलिंद (१९९५)आधुनिक भाषाविज्ञान: सिंध्दात आणिउपाययोजना, लोकवाङ्मय, मुंबई

- १०)डॉ. मालशे, स.ग. (१९९२)भाषाविज्ञान: वर्णनात्मक आणि इनामदार है.वि. ऐतिहासिक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- ११)डॉ. संपा. काळे सोपान()वर्णनात्मक भाषाविज्ञान: स्वरूप आणि पध्दती.....
- १२)डॉ. मिलिंद मालशे() सामाजिक भाषाविज्ञान: एक नवे अभ्यासक्षेत्र.....
- १३)डॉ. आनंद भंडारे() भाषाशास्त्र (ऐतिहासिक/वर्णनात्मक/सामाजिक)
- १४)संपा. वसंत स. जोशी() भाषा व साहित्यसंशोधन.....
- १५)डॉ. नीलिमा गुंडी() भाषा आणि जीवन.....
- १६) डॉ. द.दि. पुंडे () भाषाविज्ञान परिचय

.....
पेपर क्र. ०३ वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास: कविता आणि कादंबरी
.....

३.१ कविता: संकल्पना व स्वरूप

३.१.१ कविता संकल्पना व स्वरूप

- कविता म्हणजे काय ?
- कविता—व्याख्या
- भारतीय व पाश्चात्य अभ्यासकांचे विवेचन
- कवितेचे वेगळेपण (नाटयात्म — कथात्म)
- गद्य आणि पद्य विवेचन

३.१.२ कवितेचे घटक

- कविता — घटक स्वरूप
- कवितेची भाषा
- प्रतिमा आणि प्रतीक

३.२ कवितेचे प्रकार

३.२.१ सुनीत

- सुनीत: संकल्पना, स्वरूप, प्रकार
- रचनाप्रकार

३.२.२ गीतिकाव्य

- गीतिकाव्याचे स्वरूप
- गीतिकाव्याचे वैशिष्ट्ये

३.२.३ गझल

- गझल: स्वरूप
- गझलचे विशेष

३.२.४ मुक्तछंद कविता

- मुक्तछंद कवितेची संकल्पना
- मुक्तछंद कवितेचे स्वरूप

३.२.५ दशपदी

- दशपदीचे स्वरूप

३.२.६ हायकू

- हायकूची रचना
- हायकूचे स्वरूप

३.२.७ विडंबन

- १) विडंबन काव्याचे स्वरूप
- २) विडंबनाचे विशेष

३.३ नेमलेल्या कलाकृतींचे आकलन: माझा जाहिरनामा, रंग माझा वेगळा, नंतर आलेल लोक

३.३.१ काव्य प्रकाराची वैशिष्ट्ये

- अलंकार
- वक्रोत्की

- औचित्य
 - ध्वनी
 - रस
- ३.३.२ काव्यनिर्मिती व सर्जनशीलता
- काव्यनिर्मिती कधी होते ?
 - प्रतिभा
 - स्फूर्ती
 - देशकाल परिस्थिती
 - कल्पनाशक्ती
- ३.३.३ कवितेचे संकेतव्यूह, दृश्यमांडणी, लय, सूचितार्थ, सेंद्रिय, एकात्मता
- ३.३.४ कवितेचा आस्वाद
- जिज्ञासा
 - मनाची निर्मलता
 - आपुलकी व सहानुभाव
 - तंद्रुप होण्याची क्षमता
 - ज्ञान
 - कलात्मक अलिल्पता
- ३.३.५ कवितेची निर्मिती प्रक्रिया
- ३.३.६ कवितेचे विविध प्रकार
- सामाजिक कविता
 - प्रेमकविता
 - भावकविता
 - राजकीय कविता इ.
- ३.३.७ जाहिरनामा (नारायण सुर्वे)
- नारायण सुर्वे यांचा परिचय
 - 'जाहिरनामा' मधील कामगारविश्व
 - 'जाहिरनामा' मधील वर्गसंघर्ष
 - 'जाहिरनामा' वरील मार्क्सवादी विचारांचा प्रभाव
 - प्रतिमा आणि भाषाशैली
- ३.३.८ रंग माझा वेगळा : सुरेश भट
- सुरेश भट यांचा परिचय
 - गझल म्हणजे काय ?
 - 'रंग माझा वेगळा' मधील प्रेमविष्कार
 - श्रीकृष्णाच्या प्रेमविषयक भावावस्थांचे चित्रण
 - 'रंग माझा वेगळा' मधील सामाजिक जाणिवेची अभिव्यक्ती
 - मराठी गझल समृद्ध बनवण्यासाठी भटांचे योगदान

३.३.१ नंतर आलेले लोक : अरूण काळे

- अरूण काळे यांचा परिचय
- दलित कविता
- जागतिकीकरण आणि 'नंतर आलेले लोक'
- 'नंतर आलेले लोक' मधील शोषित उपेक्षित जग
- 'नंतर आलेले लोक' मधील चिंतनशीलता
- 'नंतर आलेले लोक' मधील समकालीन प्रश्न
- 'नंतर आलेले लोक' मधील चळवळ
- प्रतिभा — शब्दकळा इ.

३.४ कादंबरी: संकल्पना व स्वरूप

३.४.१ कादंबरी वाङ्मयाचा इतिहास: आढावा

- हरिभाऊ पूर्व व नंतरची कादंबरी
- फडके — खांडेकर पर्व
- प्रादेशिक कादंबरी
- स्वातंत्र्योत्तर मराठी कादंबरी

३.४.२ कादंबरी संकल्पना: व्याख्या

- पाश्चात्य अभ्यासक
- पौर्वात्य अभ्यासक
- आधुनिक अभ्यासक — भारतीय हिंदी
- समकालीन व्याख्या

३.४.३ कादंबरी संरचना

- कथानक
- व्यक्तीरेखन
- समाजिक वातावरण
- निवेदन किंवा शैली

३.४.४ कादंबरी प्रकार (आशयानुसार)

- सामाजिक
- पौराणिक
- राजकीय
- ऐतिहासिक व अन्य

३.५ कादंबरीचे प्रकार

३.५.१ कादंबरीचे प्रकार

- सामाजिक कादंबरी
- राजकीय कादंबरी
- चरित्रात्मक कादंबरी
- ऐतिहासिक कादंबरी
- मानसशास्त्रीय कादंबरी

३.६ नेमलेल्या कलाकृतींचे आकलन: माणूस, संभुती

- ३.६.१ कलाकृतीचा आशय
- ३.६.२ कलाकृतीच्या प्रेरणा
- ३.६.३ कलाकृतीचे मूल्यमापन

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- १) य.च.म.मु.वि. नाशिक () वाङ्मयप्रकार (काव्य व नाटक)
- २) सं. आनंद वास्कर () वाङ्मयप्रकार संकल्पना व स्वरूप
- ३) वसंत आबाजी डहाके () कवितेविषयी.....
- ४) निशीकांत ठकार () मराठी कविता:स्वरूप आणि विवेचन
- ५) स.रा. गाडगीळ () काव्यशास्त्रप्रदीप.....
- ६) शिरीष पै() हायकू.....
- ७) प्रा. केशव बा. वसेकर () मध्ययुगीन व आधुनिक कविता.....
- ८) थोरात () कादंबरी: एक साहित्य प्रकार.....
- ९) डॉ. र. कुलकर्णी() कादंबरी: स्वरूप व समिक्षा.....
- १०) ठाकूर () मराठी कादंबरी: समाजशास्त्रीय समिक्षा
- ११) गो.मा. पवार () निवडक मराठी समिक्षा.....

४.१ प्रमाणलेखन

- ४.१.१ प्रमाणलेखन म्हणजे काय ?
- ४.१.२ प्रमाणलेखनाची आवश्यकता
- ४.१.३ लेखनविषयक नियम
- ३.१.४ विरामचिन्हांचा वापर
- ३.१.५ मुद्रितशोधन आणि प्रमाण लेखन
- ३.१.६ प्रमाणलेखनाचे अध्यापन

४.२ मुद्रितशोधन

४.२.१ मुद्रितशोधनाचे स्वरूप

- मुद्रितशोधनाचे स्वरूप म्हणजे काय ?
- मुद्रितशोधनाची व्याप्ती
- मुद्रितशोधनाचे महत्व
- मुद्रितशोधनाचे वाचन

४.२.२ मुद्रितशोधनाची प्रक्रिया

- मुद्रितांची प्रत्यक्ष तपासणी
- मुद्रितशोधन सहायकाची गरज
- चांगल्या मुद्रितशोधकाची वैशिष्ट्ये

४.२.३ लेखनविषयक नियम

- प्रमाणलेखनाचे १८ नियम
- नियमांचा अभ्यास
- नियमानुसार तपासणी

४.२.४ मुद्रितशोधनाच्या खुणा

- मुद्रितशोधनाच्या खुणांचा तक्ता
- मुद्रितशोधनाचा नमुना
- परिभाषिक शब्द, शब्दार्थ

४.३ मुलाखत

४.३.१ मुलाखत: संकल्पना

- स्वरूप
- मुलाखत : उद्देश्य

४.३.२ मुलाखतीला सामोरे जाताना उमेदवाराने घ्यावयाची काळजी

४.३.३ मुलाखतीचे प्रकार

- बातमीसाठी घेतलेली मुलाखत
- चारित्रात्मक मुलाखत
- वृत्तालेख, शोधकवृत्त व प्रतिक्रियेसाठी मुलाखत
- टेलिफोन मुलाखत

४.३.४ मुलाखतीचे टप्पे

- मुलाखतीची तयारी
- मुलाखत ठरविणे
- प्रश्न आणि उत्तर
- मुलाखतीचे लेखन

४.३.५ मुलाखत घेणा—याच्या दृष्टीने घ्यावयाची काळजी

४.४ पत्रलेखन

४.४.१ पत्रलेखन: संकल्पना व स्वरूप

- पत्रलेखनाचे स्वरूप
- पत्रलेखनाचे घटक
- पत्रलेखनाचे महत्व
- पत्रलेखनाची भाषा

४.४.२ अनौपचारिक पत्रलेखन

- अनौपचारिक पत्राचे स्वरूप
- कौटूंबिक / घरगुती पत्रव्यवहार
- अनौपचारिक पत्राची भाषा व लेखनशैली
- कौटूंबिक, व्यक्तिगत, प्रासंगिक इ. पत्रे

४.४.३ औपचारिक पत्रलेखन (कार्यालयीन व प्रशासनिक पत्रे)

- औपचारिक पत्रलेखनाचे स्वरूप
- औपचारिक पत्राची भाषा व लेखनशैली
- व्यक्तित्ने कार्यालयास केलेला पत्रव्यवहार
- कार्यालयाने / संस्थेने व्यक्तिस केलेला पत्रव्यवहार (काही नमुने)

४.५ प्रसारमाध्यमासाठी लेखन: वृत्तपत्र बातमी, आकाशवाणी:

श्रुतिका, दूरचित्रवाणी

४.५.१ वृत्तपत्रातील बातमीलेखन

- प्रास्ताविक
- बातमी म्हणजे काय ?
- बातमीची मूल्य
- बातमीची रचना
- बातमीचे प्रकार व महत्व

४.५.२ आकाशवाणी : श्रुतिका

- प्रास्ताविक
- श्रुतिका म्हणजे काय ?
- श्रुतिका: लेखन आणि सादरीकरण
- श्रुतिका लेखन: प्रयोजन आणि महत्व

४.५.३ दूरचित्रवाणी : माहितीपट

- प्रास्ताविक
- माहितीपट: संकल्पना व स्वरूप

- माहितीपट: कला आणि तंत्र
- माहितीपटाचे महत्व

४.६ सोशल मीडियातील लेखन

- ४.६.१ सोशल मीडिया : संकल्पना आणि स्वरूप
- ४.६.२ सोशल मीडियातील विविध घटकांचा परिचय
- ४.६.३ सोशल मीडियाचा वापर आणि उपयुक्तता
- ४.६.४ इंटरनेट : ब्लॉग / वॉट्सअप / फेसबुक / यू ट्यूब, ट्विटर इ.
- ४.६.५ सोशल मीडिया : लेखन आणि संवाद
- ४.६.६ स्मार्टफोन आणि सोशल मीडिया इ.

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- १) वा.गो. आपटे () सुधारित शब्दरत्नाकर.....
- २) मो. रा. वाळंबे (२००९) सुगम मराठी व्याकरण नितीन प्रकाशन, पुणे
- ३) अरूण फडके () शुध्दलेखन ठेवा खाशात.....
- ४) प्रा. देवेंद्र विसपुते () वृत्तसंकलन, लेखन आणि संपादन.....
- ५) ल.रा. नासीराबादकर (२००२) व्यावहारीक मराठीफडके प्रकाशन, कोल्हापूर
- ६) सं.प्रा. गणेश शिंदे () साहित्यजागर भाग २
- ७) सं. डॉ. साहेब खंदारे () व्यावहारीक मराठी भाग २.....
- ८) डॉ. मा.मा. जाधव () साहित्यजागर भाग २.....
- ९) श्री. अरूण खोरे () मुद्रित माध्यमासाठी लेखनकौशल्यय.च.म.मु.विद्यापीठ, नाशिक
- १०) संपा. स्नेहल तावरे (१९९८) व्यावहारीक मराठी स्नेहल प्रकाशन, पुणे